

พัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี The Development Performance from Folklore

วิกรม กรุงแก้ว* และ อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์
Wikrom Krungkweo* and Anukoon Rotjanasuksomboon

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Department of Dance, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

*ติดต่อผู้เขียน star_oat@hotmail.com

ส่งบทความ 1 พฤศจิกายน 2561 | แก้ไข 7 มกราคม 2562 | ตอรับ 23 มกราคม 2562 | เผยแพร่ 23 กรกฎาคม 2562

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี โดยกล่าวถึงวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) พัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนากลุ่ม นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนามีขอบเขตการศึกษานาฏกรรมจากโบราณคดีจาก พ.ศ.2510 และพัฒนาไปสู่นาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนกจากปี พ.ศ. 2540 ถึงพระมหาชนกเดอะพีโนมินอล โลท์โชว์ พ.ศ. 2557

ผลการวิจัยพบว่า นาฏกรรมจากโบราณคดี คือการแสดงที่สร้างขึ้นจากคติโบราณหรือคั้งสมองเชิงคุณธรรมของมนุษย์ โดยมีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา 1) เริ่มต้น เกิดขึ้นจากการเล่าเรื่องราวคติโบราณของมนุษย์ด้วยปากเปล่า (มุขปาฐะ) ในรูปแบบนิทานตำนานเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ 2) แพร่กระจาย การเล่าเรื่องราวประกอบการแสดงบทบาทสมมุติและเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อดำเนินเรื่องตามอุปนิสัยของตัวละครเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนใจมากขึ้น 3) พัฒนาใหม่ นำโบราณคดีมาพัฒนาขึ้นเป็นนาฏกรรมโดยใช้องค์ด้านนาฏยประดิษฐ์ เช่น แสง เสียง เครื่องแต่งกาย ฉาก ทำรำ บทร้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้ชมได้รับอรรถรสต่อการรับชมรวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสอนใจ ตลอดจนเป็นแนวทางต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะนาฏกรรมเรื่องพระมหาชนก อันเกิดจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ซึ่งกล่าวถึงโบราณคดีด้านวิริยะบารมี (ความเพียร) และมีการพัฒนารูปแบบไปสู่นาฏกรรมพระมหาชนกในรูปแบบต่าง ๆ ตามยุคสมัย

คำสำคัญ: พัฒนาการ, นาฏกรรม, โบราณคดี

Abstract

This article is a partial study of the thesis named the development of performance from folklore which intended to explore 1) The development performance based of the folklore. Focusing on the first mentioned objective, the researcher consequently employed the qualitative researching methods consisting of literature review, interviews, observations, and focus group in order to collect the data. The scope of the study was the folklore based performances from 2510 B.E. and development the Mahajanaka Prototype in 2540 B.E. to Mahajanaka the Phenomenon Live Show.

The results of the study indicate that the folklore based performance is inspired by the ancient morals or wisdoms. The development could be divided into 3 phases including 1) starting phase: the stories of the folklores were told by human through the tales or the legends by supernatural phenomenon; 2) the diffusing phase: the stories were told through the role plays and movements representing the habits of the characters; this attracted more audience; and 3) the new development phase: bringing folklore apocalypse had been developed to performance by adding choreographic elements such as light, sound, costumes, backgrounds, movements, and lyrics to the better experience watching the performances as well as using the performances as the medium for teaching and developing peoples' quality of life. One of the outstanding examples is the performance of Mahajanaka that was inspired by the royal writing of H.M. the King Bhumibhol featuring the pertinacity. It is the prototype to the creation of various forms of performances in the following years.

Keywords: development, performance, folklore

■ บทนำ

“โบราณคดี” เป็นภูมิปัญญาหรือคลังสมองเชิงคุณธรรมของมนุษยชาติซึ่งเกิดขึ้นจากในสมัยเก่าก่อน โดยใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการสอนใจมนุษย์ให้ปฏิบัติตนอยู่ในสังคมด้วยความสันติสุข ซึ่งปรากฏในรูปความเชื่อ ประเพณี นิทาน ปรัมปรา ตำนาน เพลง สุภาพิต ปรีศนาบทพทย หลักคำสอน และศิลปะการแสดง ซึ่งโบราณคดีจะปรากฏขึ้นต่อเมื่อมนุษย์มีความคิดในเชิงลบหรือขัดแย้งกับหลักคุณธรรมจริยธรรม โดยสามารถเปรียบเทียบได้ว่า “โบราณคดี” เสมือนเครื่องหมายในการเตือนสติของมนุษย์ให้ปฏิบัติตนเป็นคนมีความประพฤติดีต่อสังคม หากแต่จะกล่าวถึงความหมายและการให้นิยามของคติไว้อย่างกว้าง ๆ ในแง่ของเรื่องราวเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ การประพฤติปฏิบัติของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ ทั้งสิ้น โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ปฏิบัติตามคำสอนที่เกิดขึ้นจากคนโบราณ อาจฉายทอดให้เห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์หรือวรรณคดีที่สอดแทรกเนื้อหาของเรื่องเพื่อสอนใจมนุษย์

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น เพราะการสืบทอดความเชื่อมีการปลูกฝังมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงรุ่นปัจจุบันและเมื่อมนุษย์มีความเชื่ออย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อเหล่านั้น และหากมีปัจจัยในการเปลี่ยนความเชื่อพฤติกรรมก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย พฤติกรรมเหล่านั้นอาจจะสะท้อนให้เห็นได้ในรูปของข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ความเชื่อจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้มนุษย์เกิดความยำเกรงและมีความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือ ดังที่ มณี พะยอมยงค์ (2529, น. 178) ได้กล่าวว่าความเชื่อเกิดขึ้นจากความกลัว เช่นอำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ แม้มนุษย์ย่อมที่จะมีความรู้สึกทางจิตใจเป็นธรรมดา เพราะความเชื่อเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดศาสนาและยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ แม้สังคมปัจจุบันจะเจริญก้าวหน้าในทางเทคโนโลยีไปอย่างมาก มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมในการแสดงออกถึงความเชื่อ ในอีกมุมหนึ่งความเชื่อเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนให้อยู่ในครรลองคลองธรรม โดยการถ่ายทอดในรูปแบบของคติคำสอนของคนโบราณหรือการปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่างมาจากอดีตกาล

กระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่นคือการยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม โดยมี “คติ” เป็นหลักนำเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจและถือเป็นคลังสมองทางคุณธรรมที่แฝงอยู่ในจิตใจของมนุษย์จะ

ปรากฏขึ้นต่อเมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมหรือทัศนคติขัดแย้งกับหลักคุณธรรม นอกจากนี้โบราณคดีมิได้เป็นเพียงเครื่องมือที่ใช้ขัดเกลาจิตใจมนุษย์เพียงอย่างเดียว แต่ยังสามารถทำให้เกิดการผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าและความสนุกสนานด้วยการหยิบยกเรื่องราวมาเล่าสู่กันฟังในรูปแบบของนิทานจากความทรงจำของมนุษย์ (มุขปาฐะ) ให้สอดคล้องกับสภาพดิน ฟ้า อากาศเป็นเรื่องราวให้มนุษย์เกิดความบันเทิงและชวนเชื่อ ดังที่ ศีราพร ณ ถลาง และ สุกัญญา ภัทรชัย (2542, น. 33-34) อธิบายว่า Folklore เป็นเรื่องราวของชีวิต ประเพณี นิทานปรัมปราและสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติความเชื่อและโซ่กลางของคนสามัญ วิชาการแขนงนี้ใช้วิธีการยึดถือและการนำมาปฏิบัติจากภูมิปัญญาทางสมองของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากในอดีตนิยามของคำว่า คติ มิได้เป็นเพียงการให้ความหมายถึงเรื่องราวที่เป็นนามธรรมเพียงเท่านั้น แต่ยังคงกล่าวถึงรูปธรรมในด้านการร้องรำทำเพลง การแสดงรื่นเริงที่สอดแทรกอยู่ในความเชื่อ ประเพณี การละเล่นที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาในศาสนาและยึดมั่นในสัจจะคำสอนของมนุษย์ผ่านผู้ดำเนินเรื่องในระดับของท้องถิ่นที่ใช้วิธีการนำเสนอแบบมุขปาฐะกระจายเข้าสู่สังคมเมืองแห่งสหวิทยาการ โบราณคดีจึงมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคม และพัฒนารูปแบบของเรื่องเล่า คำสอน ตำนานความเชื่อโดยปรากฏคำสอนไว้ในวรรณคดี บทเพลง นิทานชาวบ้านและการร้องรำทำเพลงและพัฒนาไปสู่ศิลปวิทยาการในศาสตร์นาฏศิลป์

นาฏกรรมเป็นศิลปะการพ่อนรำและการละครที่สร้างขึ้นโดยมีความหมาย เครื่องแต่งกาย ทำนองดนตรี บทร้อง ตลอดจนแนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏกรรมทั้งในรูปแบบจารีตแบบแผนยึดถือระเบียบการร่ายรำตามแบบอย่างมาแต่โบราณ ตลอดจนนาฏยประดิษฐ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นตามยุคสมัยและมีการพัฒนาไปตามกระบวนการความคิดที่แปลกใหม่ตามความถนัดของผู้สร้างสรรค์ผลงาน จากหลักฐานของการสร้างสรรค์นาฏกรรมแห่งโลกทางตะวันออกได้อธิบายความหมายของนาฏยศาสตร์ มนตรี ตราโมท (2525, น. 31-45) ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากคัมภีร์นาฏยศาสตร์ มีการจดบันทึกไว้เป็นภาษาสันสกฤตเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 4-5 บรรยายด้วยรูปแบบของร้อยกรอง โดยมีประเด็นในหัวข้อที่สำคัญกล่าวถึงระบำ ดนตรี ภาษา การประพันธ์ บทละคร การผลิต การแสดง การฝึกซ้อม การแสดงท่าทางเพื่อสื่อความหมายทางอารมณ์ การวิจารณ์การละคร ผู้ชม โดยตำนานชาวฮินดูเล่าว่าหลังจากที่พระพรตมุนีได้รับความรู้ในเรื่องนาฏยศาสตร์จากพระพรหมแล้วก็สร้างนางอัปสรขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนแห่งการร่ายรำถวายต่อองค์พระศิวะเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ขับร้องและกลุ่มนักดนตรี หลังจากการทอดพระเนตรการร่ายรำแล้ว

ก็ทรงโปรดให้ศิษย์เอกชื่อตันฑู (Tandu) ฝึกสอนท่ารำแบบผู้ชาย เรียกลีลาที่ว่า ตันฑาวา (Tandava) ให้แก่พระพรตมุนี รวมทั้งสอนท่าที่นุ่มนวลเรียกว่า ลัสยา (Lasya) ให้แก่พระนางปราวตี มหาเทวีแห่งพระคิเว จากนั้นพระพรตมุนีผู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจึงได้นำท่ารำเหล่านี้ไปถ่ายทอดนี้ให้กับศิษย์คนอื่นๆ จนเป็นที่แพร่หลายรวม 108 ท่า และชาวฮินดูเชื่อว่าเป็นท่ารำศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องหมายแห่งการบูชา

ในต่างประเทศปรากฏการสร้างนาฏกรรมที่กล่าวถึงเรื่องราวของโบราณคดีหรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สอดแทรกเรื่องราวแห่งความเชื่อและหลักคำสอนต่อจิตใจมนุษย์ไว้อย่างมากมาย ดังเช่น ระเบียบสาส์นประเภทศิลปะเทวะหรือระบำในพระวิหารที่สร้างสรรคขึ้นจากประติมากรรมภาพจำหลักเหล่านั้นางสตรีในแดนสวรรค์บนปราสาทนครวัด โดยเป็นพระราชดำรินิพนธ์มหากษัตริยานี กุสมะนารีรัตน์ ทรงพระราชประสงค์สร้างประติมากรรมจำหลักในอดีตกลายเป็นสิ่งมีคุณค่าในยุคปัจจุบัน และทรงให้สมเด็จพระราชบุตริพระรามนโรดมบุปผาเทวี ทรงเป็นดาราเอกองค์แรกของระบำอัปสรฯ เพื่อเข้าฉากภาพยนตร์เกี่ยวกับนครวัดที่กำกับโดย Marchel Camus เรื่อง The Bird of Paradise หลังจากนั้นนาฏกรรมจากภาพจำหลักของระบำอัปสราก็กลายเป็นระบำของประเทศกัมพูชาอันเกิดจากอุดมคติแห่งความศรัทธาต่อความเชื่อของเทพในตำนานนครวัดและเป็นนาฏกรรมระดับชาติถึงปัจจุบัน (ชัยวัฒน์ เสาทอง, 2548, น. 40-43) นอกจากนี้ในสหภาพมาเกียยังคงปรากฏนาฏกรรมที่อาศัยการศึกษาข้อมูลจากจิตรกรรม และประติมากรรมตามโบราณสถานที่ยุคโบราณ เช่น พุกาม ตองอู หงสาวดี นาฏศิลป์กลุ่มนี้เป็นระบำชุดสั้น ๆ โดยตั้งชื่อตามยุคสมัยในการสร้างเลียนแบบท่ารำภาพโบราณ และผสมผสานการฟ้อนรำแบบดั้งเดิมของพุกาม พัฒนาเป็นนาฏกรรมแบบใหม่ มีแนวความคิดการสร้างท่ารำและเครื่องแต่งกายโดยเลียนแบบจิตรกรรมประติมากรรมปูนปั้น และลวดลายสีสนักระเบื้องเคลือบยุคพุกาม เรียกการแสดงชุดนี้ว่า “ระบำพุกาม” (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2553, น. 74)

ประเทศไทยปรากฏการสร้างนาฏกรรมที่มีแนวความคิดจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยการสำรวจแล้วถอดแบบกระบวนท่าที่ปรากฏพบมาสร้างสรรค์เป็นนาฏกรรม โดยใช้กระบวนทำนาฏศิลป์ไทยเป็นกระบวนท่าเชื่อม ดังเช่น ในปีพ.ศ. 2510 ขณะที่ อาจารย์ถนิต อยู่โพธิ์ ได้ดำเนินการศึกษาโบราณสถาน ของประเทศไทยแล้วรวบรวมข้อมูลจากภาพถ่ายในหนังสือทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยอินเดียน สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน และสมัยสุโขทัย จากนั้นวางแผน

การสร้างระบำประจำสมัยโดยเรียกการแสดงรูปแบบนี้ว่า “ระบำโบราณคดี” (กรมศิลปากร, 2510, น. 5-7) และมอบหมายให้ศาสตราจารย์มนตรี ตราโมท เป็นผู้ประพันธ์ทำนองเพลงคุณครูลมุล ยมะคุปต์ และคุณครูเฉลย ศุขะวณิช เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำ อาจารย์สนิท ดิษฐพันธ์ แห่งกองหัตถศิลป์เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย นางชานันท์ ช่างเรียน เป็นผู้สร้างเครื่องแต่งกาย และนายชิต แก้วดวงใหญ่ เป็นผู้สร้างศิราภรณ์และจัดแสดงถวายหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ทอดพระเนตรในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารสร้างใหม่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2510 ประกอบด้วย ระบำทวารวดี ระบำศรีวิชัย ระบålพบุรี ระบำเชียงแสน และ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำระบålสุโขทัย (พรเทพ บุญจันทร์เพ็ชร, 2549, น. 2-3) ปรากฏการณ์ทางนาฏกรรมของไทยที่พัฒนาจากยุคสมัยหนึ่งไปสู่ยุคสมัยหนึ่งทำให้เห็นว่านาฏกรรมทุกประเภทมีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ลักษณะสภาพทางสังคม ชุมชนหรือประเทศชาติ เนื่องจากผู้สร้างสรรค์ผลงานจะต้องมีทัศนคติที่กว้างไกลสามารถพัฒนาผลงานนาฏกรรมเพื่อให้ก้าวทันกับสภาพของสังคมได้เป็นอย่างดี

เมื่อยุคสมัยเกิดวิวัฒนาการตามสภาพสังคมที่พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง มองย้อนกลับไปพิจารณาถึงสภาพของสังคมในประเทศไทยในปัจจุบันเล็งเห็นว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกหมู่เหล่าขาดหลักคุณธรรม จริยธรรมในการยึดเหนี่ยวจิตใจมากล้นไปด้วยความลุ่มหลงแห่งอบาย ตลอดจนมนุษย์มีระบบการศึกษาที่สูงขึ้น มีความคิดความอ่านไปในทิศทางที่ผิดแปลกใหม่ทำให้สภาพของปัญหาในสังคมไทยในยุคสมัยปัจจุบันตกอยู่ในสภาพสังคมยุคแห่งอำนาจการแข่งขัน หากกล่าวถึงการเปรียบเปรยบ้านเมืองก็จะเทียบเท่ากับร่างกายของมนุษย์ที่ขาดไร้ซึ่งภูมิคุ้มกันที่จะทำให้ง่ายทรุดโทรมเพราะขาดเกราะป้องกัน เมื่อเกิดสถานการณ์ดังกล่าวกับสภาพสังคมไทยโบราณคดีจึงทำหน้าที่เปรียบเสมือนวิธีการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้กับมนุษย์ แต่ด้วยโบราณคดีไม่สามารถที่จะทำให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าและความสำคัญ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้นาฏกรรมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้โบราณคดีมีคุณค่าทางสังคม และเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

ความสำคัญและบทบาทของโบราณคดีจึงเป็นศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์เพื่อให้มนุษย์สามารถมองเห็นสภาพชีวิตในอดีตกาลที่ผ่านมา และสามารถเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ตลอดจนการวางแผนต่อไปในอนาคต

ได้อย่างตรงตามเป้าหมายอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง และยังสามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสภาพของชีวิตมนุษย์ ตลอดจนสะท้อนสภาพทางสังคม ชีวิต ความเชื่อและค่านิยมเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้คนรุ่นหลังได้นำมาปฏิบัติตาม นอกจากนี้โบราณคดียังสามารถถ่ายทอดความรู้ และการอบรมสั่งสอน โดยผ่านสื่อของนิทานที่สอดแทรก คติธรรมประการต่าง ๆ ไว้เพื่อการเพิ่มพูนสติปัญญาและส่งเสริมให้มนุษย์มีความคิดในการใช้ปัญญาเพื่อไตร่ตรอง ดังนั้นโบราณคดีจึงเปรียบเสมือนหลักคำสอนของผู้คนในสมัยเก่าก่อน ซึ่งเกิดเป็นเรื่องราวที่ผ่านการถ่ายทอดโดยสอดแทรกปรัชญา คติคำสอน หรือข้อคิดข้อเตือนใจในรูปแบบการบอกเล่าเรื่องราวและการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง และยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้มนุษย์รุ่นหลังได้ตระหนักและสามารถนำไปเป็นแนวทางต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ในความสำคัญของโบราณคดีถือเป็น กุญแจดอกสำคัญที่สามารถช่วยในการไขประตูย้อนกลับไปสู่ วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ และสามารถทำให้ทราบถึงความเชื่อ ความคิด การประพฤติปฏิบัติตนของบรรพบุรุษผู้คนปัจจุบัน โดยมีวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้โบราณคดีสามารถซึมซับสู่จิตสำนึกของมนุษย์และสามารถนำไปเป็นแนวทางต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเล่าเป็นนิทาน การเทศนาธรรม การร้องเพลง บทกลอน หรือสุภาษิต การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ตลอดจนการพัฒนา ขึ้นเป็นนาฏกรรม ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือชิ้นสำคัญที่มีผล ต่อจิตใจมนุษย์เปรียบเสมือนกรอบที่คอยล้อมให้ชีวิตอยู่ใน ขอบเขตที่นิยมกันว่าเป็นผลดีและถูกต้องเกิดความเหมาะสม ต่อตนเองและสังคม รวมทั้งเป็นสมบัติทางคลังสมองของ มนุษยชาติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตเป็นโบราณคดีจาก อดีตสู่ยุคสมัยปัจจุบัน

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติก็ทรง อุทิศพระวรกายเพื่อพสกนิกรชาวไทยบนผืนแผ่นดินสยาม ตลอดจนทรงบำบัดทุกข์ บำรุงสุขอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย อีกทั้งการทรงงานที่แสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านศิลปะ ด้านการกีฬา ด้านการช่าง ด้านดนตรี และสิ่งสำคัญของการเป็นนักพระราชนิพนธ์ คือด้านภาษา และวรรณกรรม ซึ่งในด้านภาษาและวรรณกรรมแห่ง นักพระราชนิพนธ์ของพระองค์มิได้ทรงใช้เป็นเครื่องมือแห่งความบันเทิงเพียงประการเดียว แต่หลักสำคัญในทุก เรื่องราวแห่งผลงานพระราชนิพนธ์ พระองค์ทรงแฝงข้อคิด คติเตือนใจผ่านพระอักษรเพื่อให้ผู้อ่านได้นำไปใช้เป็นแนวทาง ในการดำเนินชีวิตด้วยการมีสติปัญญา ด้วยทรงเล็งเห็นและ

ทรงคาดคะเนถึงสภาพการเป็นอยู่ของพสกนิกรและประเทศชาติในเบื้องหน้า ด้วยกระแสสังคมด้านต่าง ๆ ส่งผลให้มนุษย์ชาติคติยึดเหนี่ยวจิตใจ สภาวะแห่งชุมชน สังคม และประเทศชาติปรากฏปัญหาและเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากปัญหาสังคม หลายด้าน ประชาชนของพระองค์มีวิถีแห่งการดำรงชีวิตและ พฤติกรรมที่สวนทางกับสิ่งที่ตนเลื่อมใสศรัทธาและชาติคติ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ

ดังนั้นด้วยการที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถสื่อสารกับ พสกนิกรของพระองค์ด้วยเป็นการส่วนพระองค์จึงเล็งเห็นว่า เนื้อความในวรรณศิลป์ผ่านพระอักษรที่เป็นคติสอนใจมนุษย์ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกจะเป็นเป้าหมาย ประการหนึ่งที่ทำให้ประชาชนของพระองค์เกิดสติปัญญา ต่อการดำเนินชีวิต โดยเกิดแรงบันดาลใจพระราชหฤทัยจาก การทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาวิวงศ์ (วิน ธम्मสารโร มหาเถร) วัดราชาธิวาสวิหาร เรื่องพระมหาชนก เสด็จทอดพระเนตรพระราชอุทยานในกรุงมิถิลา จึงเป็นนัย สำคัญว่า “สิ่งใดดีมีคุณภาพ จะเป็นเป้าหมายของการข้อยแย้ง และเป็นอันตรายในท่ามกลางผู้ขาดปัญญา” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, 2540, น. 6) จากนั้นพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงสนพระราชหฤทัย ถึงการบำเพ็ญวิริยะบารมีของพระมหาชนกซึ่งมีคติธรรมที่ เป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ชนทุกหมู่เหล่า ทรงค้นเรื่อง พระมหาชนกในพระไตรปิฎก (สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 4 ภาคที่ 2) และทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล และทรงเก็บ ใจความสำคัญของเรื่องมาทรงพระราชนิพนธ์เป็นสำนวนที่ ทันสมัย ดัดแปลงแก้ไขเรื่องตอนท้ายในคติธรรมเกี่ยวกับการ ศึกษาเพิ่มเติม พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนกได้สอดแทรกคติธรรมคำสอนไว้ในทุกเรื่องราว โดยพระองค์ทรงแปล จากมหาชนกชาดกเสร็จสิ้นเมื่อปี พ.ศ. 2531 และจัดพิมพ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2539 เพื่อให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชน ทุกหมู่เหล่า ดังพระราชดำรัสในเฉพาะวันแถลงข่าว เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2539 ว่า “ผู้ที่รู้เรื่องพระไตรปิฎก ก็ได้อ่าน พระไตรปิฎก ที่เกี่ยวข้องกัพระมหาชนกชาดก แต่ยังไม่เห็น หนังสือเล่มนี้ ที่จะขึ้นมาครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยงานของท่าน จึงขอขอบใจทุกคนที่มาชุมนุมกัน เพื่อรับรู้หนังสือเล่มนี้มี ขึ้นแล้ว ที่ต้องขอบใจ เพราะหนังสือเล่มนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้า เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีค่าสำคัญ และเป็นผู้ที่ได้ก่อขึ้นมา” (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2559, น. 6-7)

จากคติธรรมที่ปรากฏตามแบบฉบับของพระมหากษัตริย์ ยังคงเป็นแรงบันดาลใจเพื่อประชาชนชาวไทยโดยการขอ พระบรมราชานุญาตนำบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก

ไปสร้างสรรค์ขึ้นเป็นนาฏกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามยุคสมัย และศักยภาพของนักนาฏยประดิษฐ์ จากปรากฏการณ์ของพัฒนาการการสร้างผลงานนาฏกรรมจากโบราณคดีเกิดขึ้นจากวรรณศิลป์ (คติ) ของพระเจ้าแผ่นดิน สามารถถ่ายทอดผ่านนาฏกรรมโดยใช้กระบวนการสร้างตามแนวคิด ถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติของผู้แสดง ทำนองดนตรี กระบวนท่ารำ การออกแบบเครื่องแต่งกาย และองค์ประกอบร่วมในด้านอื่น ๆ เพื่อสร้างสรรค์ขึ้นเป็นนาฏกรรมรูปแบบใหม่ขึ้นตามยุคสมัย รวมทั้งสืบสานเจตนารมณ์ตามที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ทรงพระราชประสงค์ไว้ในบทพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับโบราณคดีที่ใช้เป็นอุบายสอนใจมนุษย์เพื่อเป็นการพัฒนาระบบสังคมในปัจจุบัน โดยใช้นาฏกรรมเป็นสื่อกลางในการขับเคลื่อนประเทศชาติให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นได้อย่างทรงคุณค่าต่อไป

■ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องการสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดี โดยบทความฉบับนี้จะกล่าวถึงพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เนื่องจากการเริ่มสร้างนาฏกรรมอย่างเป็นระบบโดยการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สอดแทรกให้เห็นถึงโบราณคดีทางด้านความเชื่อและความศรัทธาซึ่งมีอิทธิพลต่อหลักคำสอนทางศาสนาอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ และพัฒนาไปสู่การสร้างนาฏกรรมโดยนำเรื่องราวที่เป็นคติโบราณเพื่อการใช้เป็นอุบายต่อการให้มนุษย์ใช้เป็นแนวทางต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นในรูปแบบของระบำ จนถึงต้นแบบของการสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนกโดยกรมศิลปากร ในปี พ.ศ. 2540 พัฒนาไปตามลำดับยุคสมัยจนถึงพระมหาชนก เดอะพีโนมินอล โลท์โชว์ พ.ศ. 2557 โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ สุนัขบัตร บทละคร บทสัมภาษณ์ การชมวิดิทัศน์ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเอกสารออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 เอกสารชั้นต้น (primary sources) ซึ่งเป็นเอกสารและวรรณกรรมในประเด็นที่กล่าวถึงรูปแบบการถ่ายทอดผ่านทางศาสตร์ด้านภาษาและนัยสำคัญของคติโบราณด้วยการบอกเล่า ซึ่งในข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติ สุภาษิตสำนวน หรือคำพังเพย เรื่องเล่าแต่เก่าก่อน นิทานปรัมปราหรือหลักคำสอนเปรียบเสมือนการบอกกล่าวโดยแบบวจนภาษาคล้ายกับการคอยให้คำแนะนำ การอบรมสั่งสอน ตักเตือนให้มนุษย์นำคติไปใช้เป็นเครื่องเตือนใจในการปฏิบัติทางด้าน

คุณธรรมต่อตนเองและสังคม

1.2 เอกสารชั้นรอง (secondary sources) ซึ่งเป็นเอกสารและวรรณกรรมในประเด็นที่กล่าวถึงแนวคิด และหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี ตลอดจนหลักแนวคิดของการสร้างผลงานทางนาฏยศิลป์ ซึ่งในเอกสารชั้นรองจะเชื่อมโยงไปสู่แนวทางของการสร้างนาฏกรรมเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบต่าง ๆ ตามยุคสมัย โดยผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เพื่อได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา และแนวคิดในการพระราชนิพนธ์ ตลอดจนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนก เช่น บทละครแผนผังการจัดแสดง ภาพถ่ายการแสดง เทปบันทึกภาพ เป็นต้น เพื่อได้ศึกษาพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนก เช่น การเรียบเรียงบท รูปแบบการแสดง ทำนองเพลง การขับร้อง การเจรจา เครื่องแต่งกาย ฉากและระบบแสงเสียง เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้สร้างนาฏกรรมจากโบราณคดีและผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของผลงานนาฏกรรมที่สร้างขึ้นจากสมัยเริ่มต้น สู่ปัจจุบันโดยการแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยหรือผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดนาฏกรรมจากโบราณคดีในยุคเริ่มต้นตามแบบฉบับของกรมศิลปากร จำนวน 1 ท่าน คือ ครูนพรัตน์ศุภากรหวังในธรรม ศิลปินแห่งชาติทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัย และผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย ผู้ได้รับการถ่ายทอดระบำศรีวิชัยจาก คุณครูลมูล ยมะคุปต์ และ คุณครูเฉลย สุขะวานิช

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการที่มีผลงานด้านนาฏยประดิษฐ์วิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นหน่วยงานการศึกษาเฉพาะด้าน โดยการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีผลงานเกินกว่าจำนวน 3 ชุด จำนวน 3 ท่าน คือ 1) อาจารย์สุวิทย์ ลิ้มปิยพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏยประดิษฐ์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ นครศรีธรรมราช สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม 2) ดร.พรเทพ บุญจันทร์เพ็ชร หัวหน้าภาควิชา นาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์พัทลุง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม 3) ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการที่มีผลงานด้านนาฏยประดิษฐ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งเป็นหน่วยงานการศึกษาที่มีระบบการศึกษาด้านนาฏยศิลป์ใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายที่ 2 โดยการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เกี่ยวข้องและมีผลงานเกินกว่าจำนวน 3 ชุด จำนวน 2 ท่าน คือ 1) รองศาสตราจารย์

ดร.สวิตร พงศ์วัชร ประธานสาขาวิชาศิลปะการจัดการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุมิตร เทพวงษ์ อาจารย์สาขานาฏศิลป์และการละคร มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ 4 นักวิชาการที่มีผลงานด้านนาฏยประดิษฐ์ มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน่วยงานการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนด้านนาฏยศิลป์ และเปิดสอนอย่างต่อเนื่อง โดยการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้เกี่ยวข้องและมีผลงานเกินกว่าจำนวน 3 ชุด จำนวน 2 ท่าน คือ 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานพ มานะแซม ประธานสาขาศิลปะการดนตรีและการแสดง คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระพงศ์ เสนุโส อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นอกจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏยศิลป์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏกรรม ผู้วิจัยยังดำเนินการสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์ในศาสตร์ทางด้านภาษา วรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรม เพื่อผู้วิจัยจะได้นำไปวิเคราะห์และประมวลผลในการกำหนดนิยามของคำว่า “นาฏกรรมจากโบราณคดี” ได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมประเด็นการวิจัย จำนวน 6 ท่าน คือ 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสภา กิมวังตะโก ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 2) อาจารย์พีรพรธ ถิ่นกาญจน์ ครูชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม 3) ดร.ชัยนาถ มาเพ็ชร ครูวิทยฐานะชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม 4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งรัตน์ ทองสกุล ประธานสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 5) ดร.วรวงศ์ ไชยฤกษ์ อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 6) ดร.ยุทธพงษ์ ต้นประดู่ อาจารย์สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. ศึกษาจากการสังเกตภาพถ่าย รวมทั้งภาพเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนาฏกรรมจากโบราณคดีในรูปแบบของระบำ และนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนก

3.1 การชมเทปบันทึกภาพการแสดง

3.2 การชมการแสดงที่จัดขึ้นในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ

3.3 การสังเกตภาพถ่ายการแสดง

■ ผลการศึกษา

ผลจากการศึกษาพบว่า “โบราณคดี” คือ คลังสมอง

เชิงคุณธรรมของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์ที่เกิดการถ่ายทอดเรื่องราวในรูปแบบของปรัชญาและหลักคำสอน อันมีเกิดขึ้นมาอย่างช้านานจากในสมัยเก่าก่อนและยังคงดำรงอยู่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้โบราณคดีจึงเปรียบเสมือนระบบและกลไกการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ และจะปรากฏขึ้นเมื่อมนุษย์มีทัศนคติขัดแย้งกับหลักคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปจากคำว่า “โบราณคดี” เนื่องจากโบราณคดีเป็นเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในด้านต่าง ๆ ของโลก เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพศิลปะหลักจิตรกรรมฝาผนัง สมุดข่อย เป็นต้น โดยมีกำเนิดเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาด้านฝีมือเชิงช่างของมนุษย์ตั้งแต่สมัยโบราณกาล และยังคงปรากฏเป็นทรัพย์สินสมบัติเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ที่สามารถจับต้องได้อยู่ในสมัยปัจจุบัน

“นาฏกรรมจากโบราณคดี” คือการแสดงที่สร้างขึ้นจากคติโบราณของมนุษย์หรือคลังสมองเชิงคุณธรรมของมนุษย์ เพื่อเป็นเครื่องพิจารณาหรือเป็นข้อคิดเตือนใจต่อการดำเนินชีวิตให้ดียิ่งขึ้น โดยการนำแนวคิดจากที่เป็นคติทางด้านหลักคำสอนหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากคลังสมองทางคุณธรรมของมนุษย์ที่ใช้เป็นแบบอย่างในการอบรมสั่งสอนมาพัฒนารูปแบบให้กลายเป็นนาฏยศิลป์ ผสมผสานหลักการทางนาฏยประดิษฐ์ เช่น ทำนองเพลง บทร้อง เครื่องแต่งกาย กระจับปี่หรือการเคลื่อนไหวของผู้แสดง ฉาก แสง และองค์ประกอบพร้อมอื่น ๆ ที่มีบทบาทต่อการสร้างผลงานด้านนาฏกรรมตามเป้าหมายที่นักนาฏยประดิษฐ์ได้กำหนดไว้เพื่อสร้างผลงานนาฏกรรมขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบอีกว่า พัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดีสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

1. ช่วงเวลาเริ่มต้น การเล่าเรื่องราวด้วยปากเปล่าเกิดขึ้นจากการเล่าเรื่องราวในรูปแบบของคติโบราณที่ปรากฏในกลุ่มชนของมนุษย์ด้วยปากเปล่าจากความทรงจำ (มุขปาฐะ) เพื่อผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยหลังจากการประกอบอาชีพ ปรากฏในรูปแบบนิทานปรัมปรา ตำนาน สุภาษิต ปรีชาบพทหาย การละเล่น ตลอดจนเป็นการสร้างความรื่นเริงในระดับชุมชน โดยการนำเรื่องราวของปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ มาเกี่ยวเนื่องกับสภาพดินฟ้าอากาศ และสร้างขึ้นเป็นเรื่องราวให้เกิดความสนุกสนานและชวนเชื่อ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความยำเกรงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ด้วยการสอดแทรกคติไว้ในเค้าโครงเรื่องและให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นตัวดำเนินเรื่องเพื่อเป็นอุบายต่อการอบรมสั่งสอนมนุษย์ให้เกิดความเกรงกลัวและปฏิบัติอยู่ในกรอบของหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต

การกำเนิดของโบราณคดีก่อนที่จะพัฒนามาสู่นาฏกรรม ก็จะมาปรากฏพบว่า โบราณคดีในช่วงสมัยแต่เก่าก่อนเป็นเพียง การสนทนาหรือเล่าเรื่องเพื่อการอบรมสั่งสอนมนุษย์ด้วยกัน หรือเป็นอุบายเพื่อสั่งสอนมนุษย์ แต่เมื่อโบราณคดีเป็นทรัพย์สินสมบัติและความรู้เชิงคุณธรรมทางคลังสมองของมนุษยชาติ ที่มีมาแต่โบราณ จึงไม่สามารถทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจ และซึมซับคติคำสอนเหล่านั้นได้ ด้วยวิธีการบอกเล่าด้วยปากเปล่าจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหากลวิธีการนำเสนอคติคำสอนผ่านวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้มนุษย์เกิดความเข้าใจและเกิดความเชื่อมั่นพร้อมทั้งนำไปปฏิบัติตาม ตลอดจนเน้นหนักไปทางความเชื่อถือและศรัทธา ต่อสิ่งนั้น ๆ เพราะเนื่องจากคติเป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตนของมนุษย์ที่ไม่เป็นไปตามหลักคุณธรรม จึงเป็นผลที่ทำให้ผู้ที่มีอายุสูงกว่าอบรมสั่งสอนผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ด้วยการใช้นิทานหรือเรื่องเล่าเป็นสื่อกลางที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงตัวคติได้อย่างแยบยล เมื่อการเดินทางของคติพัฒนาไปตามลำดับขั้นตอนของการดำเนินชีวิตวัฏจักรของมนุษย์ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และจะต้องหาสิ่งใหม่มาทดแทน โดยการพัฒนาเป็นสิ่งใหม่ แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานของความรู้หรือข้อมูลเดิม นั่นก็เปรียบเสมือนข้อมูลที่เป็นโบราณคดีของผู้คน ในยุคสมัยเก่าก่อน และพัฒนามาสู่แนวความรู้ใหม่ของคนรุ่นใหม่ด้วยการเติมแต่งเรื่องราวเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตาม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาการสอน (คติ) ของคนโบราณในด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกหรือสั่งสอนคนในยุคสมัยใหม่ให้ปฏิบัติตาม เช่น คติด้านการดำเนินชีวิต ด้านการครองเรือน ด้านการปฏิบัติตน เป็นต้น

2. ช่วงเวลาแพร่กระจาย การเล่าเรื่องราวประกอบการแสดงบทบาทสมมุติ เมื่อมนุษย์มีศิลปวิทยาการเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้วิธีการถ่ายทอดโบราณคดีมีพัฒนาการไปตามแนวความคิดของมนุษย์ จึงเกิดการแพร่กระจายด้วยวิธีการนำเสนอเรื่องราวในรูปแบบใหม่ แต่ยังคงอยู่บนพื้นฐานจุดมุ่งหมายเดิม คือ การปรารภนาให้ผู้ฟังได้รับคติคำสอนควบคู่ไปกับการดำเนินเรื่องด้วยความเพลิดเพลิน เช่น การแสดงอภิปริยาการเคลื่อนไหวร่างกายประกอบการดำเนินเรื่องตามบทบาทของตัวละครที่ปรากฏในนิทาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า มีการกำหนดเนื้อเรื่องให้เชื่อมโยงกับเทพเจ้าหรือภูตผีเพื่อเป็นการทำให้ผู้ฟังเกิดอรรถรสต่อการรับชมและรับฟัง โดยผู้ดำเนินเรื่องจะสวมบทบาท และแสดงพฤติกรรมตามอุปนิสัยของตัวละครนั้น ๆ แต่งเติมเรื่องราว และสร้างขึ้นเป็นนิทานหรือตำนานเรื่องเล่าให้มนุษย์เกิดความบันเทิงพร้อมทั้งสอดแทรกคติไว้ท้ายเรื่องอยู่เสมอ

3. ช่วงเวลาพัฒนาใหม่ พัฒนาการจากโบราณคดีมาสู่

นาฏกรรม โดยการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอคติโบราณคดีที่เป็นเรื่องเล่ามาสู่นาฏศิลป์ เนื่องจากนาฏศิลป์เป็นเครื่องอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้มนุษย์เกิดความจรจโรจจิตใจ ผ่อนคลาย และเป็นแนวทางหนึ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยการรับชมผลงานทางนาฏกรรมผ่านแนวคิด บทบาทของนักแสดง ทำนองเพลง เนื้อร้อง บทพากย์และบทเจรจา ตลอดจนยังสร้างอรรถรสต่อการรับชมด้วยการใช้องค์ประกอบด้านทัศนศิลป์ของเครื่องแต่งกาย ฉาก แสง เสียง ตามหลักความคิดของผู้สร้างผลงานด้านนาฏกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โบราณคดีด้านความเชื่อ หลักคำสอนทางศาสนา หลักคำสอนของบรรพชน เรื่องเล่าแต่เก่าก่อนและนิทานปรัมปรา เป็นต้น เพื่อทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจต่อการนำคติโบราณคดีเป็นแนวทางหนึ่งต่อการสั่งสอนมนุษย์ผ่านบทบาททางด้านนาฏกรรม โดยในช่วงเวลาพัฒนาใหม่ พบว่าพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดีสามารถแบ่งออกเป็น 4 ระดับชั้น ดังนี้

พัฒนาชั้นที่ 1 การสร้างนาฏกรรมในรูปแบบของมหรสพหรือการละเล่นของหลวงที่อยู่ในจารีตของราชสำนักหรือเป็นนาฏกรรมสำหรับพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงขึ้นในโอกาสสำคัญในพระราชพิธีต่าง ๆ รวมทั้งเป็นระบำที่อยู่ในการแสดงคั่นระหว่างการเปลี่ยนฉากของแสดงโขนและละคร

พัฒนาชั้นที่ 2 การสร้างนาฏกรรมโดยใช้พื้นฐานของจารีตเดิม เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยแห่งศิลปวิทยาการและระบบการศึกษาอย่างเป็นระบบทางด้านนาฏกรรม จึงมีการจัดตั้งองค์กรทางด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์นาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ประจำชาติไทย รวมทั้งเป็นแหล่งของการรวบรวมนาฏศิลป์ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย จึงเกิดเป็นการแสดงศักยภาพของการพัฒนาการของนาฏกรรมที่เป็นผลงานการสร้างสรรค์ระบำในรูปแบบระบำเอกเทศเพิ่มมากขึ้น พัฒนาการของนาฏกรรมจากโบราณคดีในชั้นที่สอง ยังคงปรากฏให้เห็นถึงนาฏกรรมที่อยู่ในระบบของนาฏศิลป์ไทยรูปแบบและแนวคิดยังคงแสดงให้เห็นว่านาฏกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนจากการนำข้อมูลที่เกิดขึ้นจากโบราณวัตถุสถาน หรือภาพศิลาจำหลักรูปนางอัปสรต่าง ๆ ที่ปรากฏในปราสาทหิน เริ่มที่จะมีเรื่องราวของคติในด้านของความเชื่อและตำนานเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากสมัยเก่าก่อน แต่ทั้งนี้นาฏกรรมที่สร้างขึ้นยังมิได้แสดงให้เห็นว่าชุดระบำที่สร้างมีโบราณคดีคำสอนที่มนุษย์สามารถนำไปเป็นแนวทางต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างชัดเจน ซึ่งในช่วงเวลาชั้นที่สอง จะพบการสร้างสรรค์ผลงานเป็นรูปแบบของระบำโบราณคดี เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2510 โดยเป็นเพียงแค่การศึกษาและสำรวจข้อมูลทางประวัติศาสตร์

แล้วมาพัฒนาขึ้นเป็นนาฏกรรมตามยุคสมัยนั้น ๆ

เมื่อวิวัฒนาการของเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อนานาฏกรรมไทยในสมัยโบราณ จึงปรากฏการบันทึกภาพเพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของศาสตร์นาฏกรรมทำให้เห็นถึงรูปแบบการแสดงที่อธิบายถึงพัฒนาการของนาฏกรรม นอกจากนี้นาฏกรรมในสมัยเก่าก่อนอาจจะมีใช้นาฏกรรมที่ปรากฏให้เห็นถึงโบราณคดีอย่างเด่นชัด แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการแนวคิดของนักนาฏย-ประดิษฐ์ทางด้านความเชื่อต่อแนวคิดนั้น ๆ มากกว่าจะเป็นการถ่ายทอดหรือสื่อความหมายไปยังผู้ชมได้น่าคติไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

พัฒนาขั้นที่ 3 การสร้างนาฏกรรมพัฒนาไปสู่การสร้างสรรคในรูปแบบของการละคร โดยมีแนวคิดในการสร้างนาฏกรรมโดยการเชิดชูวีรกรรมของผู้นำหรือผู้สร้างคุณประโยชน์ให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติ ในรูปแบบของละครประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้ชมเล็งเห็นความสำคัญของคติโบราณในด้านความรักชาติ ความกตัญญูและความสามัคคี

ระบบการสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดีได้พัฒนารูปแบบเพิ่มมากขึ้นจากการแสดงที่เป็นระบำ มาสู่การละครทั้งในรูปแบบของละครประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงโบราณคดีในความสามัคคี ความรักชาติ และความเสียสละต่อประเทศชาติ บ้านเมือง วิธีการถ่ายทอดนาฏกรรมจากโบราณคดีในช่วงเวลาพัฒนาขั้นที่ 3 จะปรากฏพบในรูปแบบของละครประวัติศาสตร์จัดแสดงขึ้นเพื่อเชิดชูความเสียสละของวีรชนเพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพแก่ตนเองและประเทศ โดยมีรูปแบบการแต่งบทละครขึ้นอิงหลักตามประวัติศาสตร์ หรือพงศาวดารและจดหมายเหตุตามเหตุการณ์ของการกอบกู้อิสรภาพให้กับบ้านเมือง

พัฒนาขั้นที่ 4 การสร้างนาฏกรรมโดยใช้เทคโนโลยีและองค์ประกอบร่วมในการแสดงเข้ามาผสมผสาน ซึ่งนาฏกรรมในขั้นที่ 4 อาจจะได้รับนโยบายหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนตลอดจนการกำหนดให้จัดแสดงในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เนื่องจากการจัดสร้างขึ้นในโอกาสพิเศษและใช้เทคนิคพิเศษเข้ามามีบทบาทต่อการสร้างนาฏกรรมซึ่งเป็นข้อกำหนดว่าเมื่อมีการนำองค์ประกอบด้านต่าง ๆ เช่นสถานที่จัดแสดง ฉาก แสง เสียง ในรูปแบบที่มีความยิ่งใหญ่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นงบประมาณต่อการจัดการสร้างจึงพัฒนาไปตามระบบการบริหารจัดการและปริมาณของการสร้างสรรค์ผลงาน ในพัฒนาการขั้นที่ 4 พบอีกว่า การสร้างนาฏกรรมพัฒนารูปแบบจากเดิมที่เป็นระบำ และการละครไทย สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เกิดความทันสมัยและความชื่นชอบของกลุ่มผู้ชม เนื่องจากนาฏกรรมจากโบราณคดีเป็นคดี

คำสอนทางศาสนาหรือคติคำสอนของบรรพบุรุษทำให้รูปแบบของนาฏกรรมเกิดความเข้าใจและถึงคติคำสอนได้ยาก การสร้างนาฏกรรมในช่วงพัฒนาขั้นที่ 4 จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในการนำเทคโนโลยี และระบบการจัดการของแสงและไฟเข้ามามีบทบาทต่อการจัดสร้างเพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนใจได้รับคติคำสอนและนาฏกรรมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการสร้างนาฏกรรมในรูปแบบดังกล่าว อาจจะมี ความเกี่ยวข้องกับระบบของการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว

ตามหลักแนวคิดและการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ พบว่า ในช่วงเวลาพัฒนาขั้นที่ 4 นาฏกรรมจะมีระบบการจัดสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามความถนัดของผู้สร้าง โดยสร้างให้นาฏกรรมเป็นตัวกลางเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ตลอดถึงระดับประเทศ เมื่อปรากฏนาฏกรรมที่พัฒนาไปสู่รูปแบบใหม่ โดยการนำองค์ประกอบของเครื่องแต่งกาย ทำนองดนตรี เนื้อเรื่องและวิธีการนำเสนอของผู้แสดงเพื่อให้ผู้ชมได้เข้าถึงโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น ติดตามชมนาฏกรรมตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบการแสดง สามารถแบ่งพัฒนาการในช่วงเวลาพัฒนาการใหม่ ในขั้นที่ 4 ออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1) นาฏกรรมเฉพาะกิจในโอกาสสำคัญ นาฏกรรมที่เกิดขึ้นในโอกาสสำคัญเป็นนาฏกรรมที่สร้างขึ้นตามนโยบายหรือหลักแนวคิดของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อจัดแสดงขึ้นในโอกาสสำคัญในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค หรือระดับประเทศ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

2) นาฏกรรมที่เกิดขึ้นจากรายวิชาเรียน ระบบการจัดการเรียนการสอนในทุกสถานศึกษาจะปรากฏหมวดวิชาศิลปะมาบรรจุไว้หน่วยการเรียนรู้หรือวิชาบังคับแกน เมื่อมีการเรียนการสอนสิ้นสุดปลายภาคเรียน อาจารย์ผู้สอนก็จะมีรางวัลผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา

3) นาฏกรรมเพื่อการประกวดแข่งขัน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะทางด้านวิชาการ วิชาชีพ ดนตรีนาฏศิลป์ ศิลปะ มีทักษะในระดับคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถนำไปใช้ประเมินค่า พร้อมสนับสนุนการจัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร

4) นาฏกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างชื่อเสียงให้กับท้องถิ่นและประเทศชาติ พบว่า นาฏกรรมแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างไปตามภูมิภาค แต่มีจุดมุ่งหมายโดยรวมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การเฉลิมฉลองในโอกาสต่าง ๆ

สร้างความบันเทิงให้กับผู้คนในท้องถิ่น ถวายเป็นพุทธบูชา หรือการแสดงความเลื่อมใสศรัทธา ประกอบพิธีกรรมตามหลักความเชื่อของมนุษย์ และการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น บางโอกาสยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านงบประมาณและการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ แต่เป็นไปในเชิงของการอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนาต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

ผลจากการศึกษาพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี มีข้อสังเกตพบว่า เมื่อมนุษย์มีความคิดความอ่านและทัศนคติที่กว้างไกลมากขึ้นจึงเกิดแนวคิดต่อการสร้างสรรค์หรือวิธีการถ่ายทอดเรื่องราวจากแบบการเล่าปากเปล่าด้วยการพัฒนาไปสู่นาฏกรรมในรูปแบบของความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ท้องถิ่น นิทานปรัมปรา หลักคำสอน ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในสมัยเก่าก่อนให้กลายเป็น "นาฏกรรม" ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาและคติคำสอนโบราณ โดยมีการกำหนดขอบข่ายในเนื้อหาของโบราณคดี ล้วนทำหน้าที่ในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจมนุษย์ปรากฏนัยสำคัญของคำสอนและมีความคิดเชิงคุณธรรมในการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นไปสู่รุ่นด้วยวิธีการที่หลากหลาย แต่ปัจจัยสำคัญคือสิ่งลึกลับของนักนาฏยประดิษฐ์สามารถเล่าเรื่องราวให้เห็นถึงพัฒนาการจาก "คติโบราณ" มาสู่ "นาฏกรรม" และเป็นเครื่องมือที่ทำให้โบราณคดีถ่ายทอดทั้งความบันเทิงและหลักคำสอนเพื่อช่วยในการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์และการพัฒนาสังคมให้เกิดความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ นาฏกรรมจากโบราณคดีมิได้เกิดขึ้นจากแนวคิดของนักนาฏยประดิษฐ์เพียงเท่านั้น แต่ยังคงปรากฏการเล่าเรื่องราวผ่านวรรณศิลป์สู่ประชาชน ในแบบฉบับของพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก เพื่อทรงมีพระราชประสงค์ให้พสกนิกรของพระองค์ได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์ของศาสตร์แห่งนาฏกรรมที่เป็นต้นแบบของบทที่นำมาจัดแสดง พัฒนาไปสู่การสร้างสรรคเป็นนาฏกรรมจากโบราณคดีโดยนำแนวคิดของพระมหากษัตริย์ที่พระนิพนธ์ไว้ในเรื่องพระมหาชนกที่มีโบราณคดีสอดแทรกให้เห็นถึงวิริยะบารมีหรือความเพียรอันบริสุทธิ์ จากชาดกของพระเจ้าแผ่นดินได้แพร่กระจายไปสู่แนวคิดของการจัดสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตามยุคสมัยของวงการนาฏกรรมไทย

■ อภิปรายผล

จากข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ปรากฏ

ในวิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดีซึ่งบทความวิจัยฉบับอภิปรายผลในประเด็น พัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดี ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลจากการศึกษาพัฒนาการนาฏกรรมจากโบราณคดีในบทความวิจัยฉบับนี้ พบว่า โบราณคดี คือ คลังสมองทางคุณธรรมของมนุษย์ในสมัยเก่าก่อน ซึ่งอาจจะเชื่อมโยงกับแนวความคิดของคติคำสอนของบรรพบุรุษหรือหลักคำสอนทางศาสนาที่มีมาแต่โบราณจนถึงมนุษย์รุ่นใหม่ในยุคปัจจุบัน โดยโบราณคดีเปรียบเสมือนแนวทางที่ทำให้มนุษย์ใช้เป็นแบบอย่างหรือเป็นอุบายในการอบรมสั่งสอนเพื่อให้เกิดการถูกคิดและนำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น เมื่อเรื่องราวที่เป็นคติในรูปแบบของชาวบ้านในระบบของชุมชนที่เป็นการศึกษาเรื่องราวของชีวิตมนุษย์ในระดับสามัญ คติชาวบ้านจึงสอดแทรกแนวความคิดของประชาชน เพื่อการอบรมหรือเป็นข้อเตือนใจทั้งในเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี การครองเรือน การปฏิบัติตน และเรื่องราวคำสอนต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักคุณธรรมจริยธรรมเพื่อยึดถือและการนำมาปฏิบัติหรือเกิดจากความรู้สึกของมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากในอดีต โดยผาสุก มุทเมธา (2540, น. 3) กล่าวว่า "คติ" สามารถเป็นกุญแจสำคัญที่ไขไปสู่ถึงวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ และสามารถทำให้ทราบถึงความเชื่อ ความคิด และการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนเองมาสู่ลูกหลานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเล่นนิทาน การร้องเพลง การแสดงพฤติกรรม รวมทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี และระเบียบวินัยของตนเองและสังคม

แต่เมื่อคติในระบบของชาวบ้านพัฒนาเข้าสู่ระบบของสังคมยุคใหม่หรือสังคมเมือง เนื้อหาที่ปรากฏในคติในรูปแบบของนิทาน เรื่องเล่า ตำนานหรือหลักคำสอนต่าง ๆ จึงพัฒนาขึ้นตามระบบของสังคมเปลี่ยนแปลงวิธีการถ่ายทอดจากการเล่าสู่กันฟังแบบมุขปาฐะ พัฒนามาสู่การนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการอย่างหลากหลายเพื่อให้มนุษย์ได้เข้าถึงคติโบราณเหล่านั้นได้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นศิลปะการเล่านิทาน ศิลปะการร้องเพลง และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่สามารถทำให้มนุษย์เกิดการซึมซับและเข้าใจได้มากยิ่งขึ้นคือศิลปะการแสดง เนื่องจากเป็นกระบวนการถ่ายทอดคติได้เข้าใจมากที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นผู้ชมยังได้รับความบันเทิงผ่านบทบาทของผู้แสดง ดนตรี บทร้อง การเจรจา ตลอดจนระบบฉาก แสง เสียง และเครื่องแต่งกายเป็นต้น ริชาร์ด บาวแมน (Bauman Richard) อ้างถึงในหนังสือทฤษฎีคติชนวิทยา วิทยานิพนธ์ในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน ยังกล่าวให้เห็นว่า "Performance" คือ การทำให้นักถึงผู้แสดง ผู้ดู และฉากด้วยวิธีการสื่อสารด้วยตนเอง หรืออาจเป็นไปได้ว่า "คน" (ชน)

เป็นผู้เล่าเรื่องราว (คติ) สืบกันมาเพื่อเป็นการสอน (การแสดง) มนุษย์ด้วยกันผ่านกระบวนการที่หลากหลาย (ศิราพร ณ ถลาง, 2552, น. 243-248)

เมื่อโบราณ คตินำเสนอผ่านผลงานนาฏศิลป์ สมัยโบราณ “คติ” เป็นเพียงเรื่องราวสอนใจมนุษย์โดยการนำ คติไปผูกเรื่องกับปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติหรือความเชื่อ

ในความศรัทธาของมนุษย์ เพื่อเป็นอุบายในการอบรมสั่งสอน มนุษย์ด้วยกัน แต่ด้วยวิธีการใช้คติแบบมุขปาฐะทำให้เกิด ความเบื่อหน่าย จึงพัฒนาไปสู่วิธีการดำเนินเรื่องด้วยการ สร้างเป็นนาฏกรรมเนื่องจากผู้ชมได้รับความบันเทิงและ ได้เรียนรู้คุณค่าของคติคำสอนควบคู่ไปด้วยกัน

ภาพที่ 1 การแสดงระบำนาคนในโขนละครที่เกิดขึ้นในโขนชุดศึกบรลัยกัลป์ โดยจัดแสดงขึ้น ณ โรงละครศิลปากร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 โดยแนวความคิดของ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย ที่มา: สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549, น. 578)

จากการวิจัยพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 นาฏกรรมไทยได้พัฒนาขึ้นจากการละเล่นของหลวง มาสู่ระบำที่สร้างสรรค์ใหม่เข้ามาสอดแทรกอยู่ในการแสดงโขนละคร ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าในสมัยอดีตระบบและกลไกของการจัดสร้างฉาก ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยี โดยมีความจำเป็นต้องใช้แรงคนในการเคลื่อนย้ายให้ฉากเป็นไปตามเค้าโครงของเรื่องในตอนนั้น ๆ จึงใช้กลวิธีการสร้างสรรค์ระบำชุดใหม่ ๆ เข้ามาอยู่ในการแสดงโขนละคร เพื่อขึ้นเวลาระหว่างการเปลี่ยนฉากหรือเกี่ยวข้องกับคตินิยมและความคิดริเริ่มตามนโยบายของผู้มีบทบาทสูงสุดในหน่วยงานที่รับผิดชอบ

ต่อมาแนวทางการสร้างผลงานนาฏกรรมจึงเกิดความแปลกใหม่ตามแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญและนักนาฏยประดิษฐ์เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยนั้น ๆ โดยในปี พ.ศ. 2510 เป็นยุคสมัยเริ่มต้นเมื่อมีหน่วยงานทางด้านนาฏศิลป์ที่มีการจัดการเรียนการสอนและภาวะ

ความรับผิดชอบหลักต่อการอนุรักษ์ สืบสานและสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์ใหม่แห่งวงการที่มีการพัฒนาผลงานทางนาฏกรรมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ขณะที่อาจารย์ธนิศ อยู่โพธิ์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ได้ดำเนินการศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ สมัยต่าง ๆ ของประเทศไทยแล้วรวบรวมข้อมูลจากภาพถ่ายในหนังสือทางประวัติศาสตร์ สร้างสรรค์ระบำขึ้นจำนวน 5 ชุด ตามยุคสมัยของประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน และสมัยสุโขทัย จากนั้นวางแนวการสร้างระบำประจำสมัยโดยเรียกการแสดงรูปแบบนี้ว่า “ระบำโบราณคดี” ซึ่งเป็นนาฏกรรมที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากและถือได้ว่าเป็นระบำเอกเทศที่เป็นเพียงแค่การสำรวจ ศึกษาแล้วนำไปสร้างสรรค์ผลงานตามสิ่งที่พบเห็น

ภาพที่ 2 การแสดงระบำศรีวิชัย โดยนักเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในการถ่ายทำภาพยนตร์ เรื่อง ราชา เบอร์ช็อง (Raja Hersiong) ณ ประเทศสิงคโปร์ เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510 โดยการเขียนบทของ ท่านตนกู อับดุลราห์มาน นายกรัฐมนตรีแห่งมาเลเซีย ซึ่งระบำศรีวิชัยเป็นระบำชุดแรกที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2510 ซึ่งผู้วิจัยให้ความเห็นว่าหากเกิดการเทียบเคียงกับนาฏกรรมในสมัยปัจจุบันจะปรากฏพบว่า ระบำโบราณคดีอาจจะเป็นต้นแบบของการสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดี ด้านของความเชื่อในภาพจำหลัก

ที่มา: กรมศิลปากร (2510, น. 8)

แต่เมื่อมนุษย์มีทัศนคติที่กว้างไกลมากขึ้นจึงแพร่กระจายไปสู่นาฏกรรมแนวคิดของการสร้างนาฏกรรม ด้วยการยกระดับวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่ปรากฏในท้องถิ่น เช่น ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ท้องถิ่น นิทานปรัมปรา หลักคำสอน ฯลฯ ที่เกิดขึ้นในสมัยเก่าก่อนให้กลายเป็น "นาฏกรรม" จากรูปแบบของระบำไปสู่การละคร แต่ปัจจัยสำคัญ "นาฏกรรม" สามารถเป็นเครื่องมือที่ทำให้โบราณคดีถ่ายทอดทั้งความบันเทิงและหลักคำสอนในช่วงเวลาเดียวกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ของนาฏกรรมและโบราณคดียังคงแฝงตัวอยู่ในสังคมเพื่อช่วยในการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์และสังคมให้เกิดความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น หากแต่จะเปรียบเทียบบทบาทของโบราณคดี เกี่ยวกับคติชาวบ้าน ซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือการศึกษาเรื่องคติชนวิทยา ซึ่ง วีระวัชร ปิ่นเขียน (2542, น. 6-8) อธิบายว่า 1) คติให้ความบันเทิง สนุกสนาน แม้จะเกิดความบันเทิงก็ยังคงมีจุดมุ่งหมาย แอบแฝงคำสอน การให้กำลังใจ การปลุกเร้าอารมณ์ 2) เป็นกระจกส่องวัฒนธรรม คติชนมีหน้าที่ในการเป็นกฎบัตรแสดง วัฒนธรรมและโครงสร้างของสังคม เป็นเสมือนเครื่องนำทาง ในการดำรงชีวิต เป็นผู้นำทางในเชิงปฏิบัติของคน 3) กล่อมเกล่าในการให้การศึกษาแก่มนุษย์ชนทั่วไปในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ไร้หนังสือ ถ่ายทอดโบราณคดีในหลายแนวทาง เช่น นิทานต่างๆ ของไทยมักจะมีจุดมุ่งหมายค่านิยมในสังคม เช่น การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว

4) ช่วยรักษาแบบแผนหรือมาตรฐานความประพฤติค่านิยมของสังคม

เมื่อย้อนมาพิจารณาถึงกระแสสังคมปัจจุบัน ตลอดจนสถานะชุมชน สังคม และประเทศชาติปรากฏปัญหาสังคมหลายด้าน เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางการศึกษา ฯลฯ มีวิถีแห่งการดำรงชีวิตและพฤติกรรมที่สวนทางกับสิ่งที่ตนเลื่อมใสศรัทธาและนำมาเป็นคติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงปรากฏเป็นปัญหาทางการดำเนินชีวิตตกอยู่ในสภาพที่ไม่แตกต่างจากประชากรในประเทศชาติภูมิคุ้มกันทางด้านจิตใจหลงใหลในวัตถุมากกว่าสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ อีกทั้งในระบบการศึกษาไทยปรากฏให้เห็นว่าคนไทยไม่นิยมอ่านหนังสือส่งผลให้การซึมซับด้วยความรู้และหลักวิชาการเกิดความเข้าใจได้ยาก หากแม้ว่าในระบบของหนังสือหรือสื่อออนไลน์ที่ปรากฏในรูปแบบของเอกสารวิชาการที่เป็นเรื่องราวสอนใจมนุษย์ด้วยภาษาและวรรณกรรมที่เข้าใจได้ยากและไม่มีสิ่งเร้าต่อการทำให้คนไทยหันมาอ่านหนังสือและติดตามเนื้อเรื่องจนจบเล่ม ยิ่งเป็นหนังสือหรือเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับพุทธพจน์ เนื้อหาที่เกิดขึ้นจากคติคำสอนมาแต่โบราณกาลปรัชญาคำสอนของหลักศาสนาจะทำให้เกิดความเข้าใจได้ยากต่อการศึกษาเรียนรู้และนำไปปรับใช้ต่อการดำเนินชีวิต

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ทรงตั้งเป้าหมายว่าความเพียรเป็นหลักธรรมที่สำคัญอันจะ

นำไปสู่การปฏิบัติตามหลักธรรมข้ออื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเพียรต้องดำเนินไปพร้อมกับสติ หากมีกำลังความคิดและสติมากเพียงอย่างใดก็จะทำให้ความเพียรพยายามประสบความสำเร็จขึ้นได้ ดังที่โบราณคดีที่พระมหาชนกตั้งมั่นอยู่เสมอ แม้ว่าจะประสบปัญหาและอุปสรรคนานัปการอยู่เบื้องหน้า สติก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้สามารถคิดหาทางแก้ไขปัญหาเผชิญปัญหาคลี่คลายลงได้ ซึ่งหลักโบราณคดีธรรมด้านความเพียร เป็นหลักธรรมสำหรับบุคคลทั่วไปที่ควรน้อมนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตและช่วยยกระดับให้สังคมเป็นไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร ทรงอุทิศพระวรกายเพื่อพสกนิกรชาวไทย ตลอดจนทรงบำบัตทุกขบารุงสุขอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ด้วยความกังวลพระราชหฤทัยต่อการพัฒนาประเทศ จึงทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องพระมหาชนกเพื่อให้สาธุชนได้นำคติคำสอนด้านความเพียรไปใช้เป็นเครื่องเตือนใจ จากวรรณศิลป์ของพระมหากษัตริย์จึงเกิดเป็นแนวคิดต่อการนำมาสร้างสรรค์เป็นนาฏกรรมจากโบราณคดีเรื่องพระมหาชนกในแบบฉบับต่าง ๆ ตามแนวทางการสร้างนาฏกรรมของนักนาฏยประดิษฐ์ไว้อย่างมากมายตามลำดับยุคสมัย

■ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1. หน่วยงานการศึกษา นักนาฏยประดิษฐ์หรือผู้สนใจสามารถนำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์นาฏกรรมจากโบราณคดีในรูปแบบต่าง ๆ ได้ตรงตามเป้าหมาย

2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สามารถนำแนวคิดของการนำโบราณคดีไปพัฒนาเป็นนาฏกรรมเพื่อถ่ายทอดให้บุคลากรในหน่วยงานได้รับชมแล้วนำคติที่ปรากฏในนาฏกรรมไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องความเพียร การอยู่อย่างพอเพียง การศึกษา รวมถึงความรู้ทางการเกษตร ไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตได้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรวิจัยปฏิบัติการโดยให้สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ศึกษาวิจัยแบบนาฏกรรมสร้างสรรค์จากโบราณคดีที่ปรากฏในเรื่องพระมหาชนกเพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กและเยาวชน ตลอดจนคนผู้ชมจะได้รับคามบันเทิงพร้อมทั้งคติคำสอน

■ กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างนาฏกรรมจากโบราณคดี ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ผู้สอน ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ถ่ายทอดข้อมูลหลายฝ่าย ที่ทำให้งานวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยดี

■ เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2510). *ระบำชุดโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: ศิวพร.
- ชัยวัฒน์ เสาทอง. (2548). นาฏศิลป์กัมพูชา. *วารสารศิลปวัฒนธรรม*, 26(7), 40-43.
- ผาสุก มุทเมธา. (2540). *คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ: คอมแพคท์พริ้น.
- พรเทพ บุญจันทร์เพชร. (2549). *ระบำโบราณคดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ. (2540). *พระมหาชนก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- มณี พะยอมยงค์. (2529). *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มนตรี ตรีโมท. (2525). *รวมงานวิทยานิพนธ์ของนายอาคม สยาาคม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. (2559). *ความเป็นมาพระมหาชนก* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- วีระวัชร ปิ่นเขียน. (2542). *คติชนวิทยา*. ราชบุรี: โปรแกรมวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ศิริพร ณ ถलग. (2552). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ณ ถलग, และ สุกัญญา ภัทรราชย์ (บรรณาธิการ). (2542). *คติชนกับคนไทย-ไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2549). *นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2553). *นาฏศิลป์พม่า*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.